

ANETA MARIA ABRAMOWICZ*

ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA
ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W ORZECZNICTWIE
TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

WPROWADZENIE

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie w swoim orzecznictwie podejmował kwestię dotyczącą zasady równouprawnienia związków wyznaniowych. Zagadnienie to budzi żywe zainteresowanie przedstawicieli doktryny prawa wyznaniowego i konstytucyjnego. Przedmiotem niniejszego opracowania jest próba wskazania zawartych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazówek właściwej interpretacji zasady równouprawnienia związków wyznaniowych. Konstytucyjna zasada równouprawnienia związków wyznaniowych jest ważnym elementem świeckiego, demokratycznego państwa prawnego. Standardem jest fakt, że wszystkie prawa i wolności człowieka wynikają z godności osoby ludzkiej. Z tej racji poszczególne osoby równe w swej godności poprzez realizację prawa do tworzenia związków wyznaniowych są gwarantem równouprawnienia tych podmiotów. To zaś rodzi niezaprzeczalne zobowiązanie po stronie państwa jako stróża i gwaranta wszystkich praw i wolności człowieka, do zabezpieczenia statusu związków wyznaniowych na zasadzie równouprawnienia tych podmiotów. Dlatego niezwykle istotne jest określenie ram interpretacyjnych tej zasady. Pozwoliłoby to na dokonanie analiz w celu zbadania funkcjonujących

* Dr, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: abrama@kul.pl

rozwiązań prawnych dotyczących uregulowania sytuacji prawnej związków wyznaniowych z perspektywy ich zgodności z konstytucyjnym nakazem równouprawnienia tych podmiotów.

AKSJOLOGICZNE PODSTAWY ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Pierwszą wymienioną w art. 25 Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r.¹ zasadą określającą relacje między państwem a związkami wyznaniowymi w Polsce jest równouprawnienie tych podmiotów. Jest ona cechą charakterystyczną demokratycznych państw świeckich². Gwarantuje poszanowanie różnorodności wyznaniowej i światopoglądowej społeczeństwa, ale także równość poszczególnych ludzi, której podstawę stanowi godność osoby ludzkiej³. Zatem równość ludzi, co do ich godności, daje podstawę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych⁴. Takie stanowisko wyraził Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 2 grudnia 2009 r. (U. 10/07)⁵, a następnie w orzecz-

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

² Józef Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja* (Lublin: Verba, 1999), 58; Paweł Sobczyk, „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych,” w: *Problemy państwa i prawa*, red. Feliks Prusak (Warszawa: Oficyna Wydawnicza WSM SIG, 2004), 21.

³ Józef Krukowski, *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych* (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000), 277; Piotr Stanisław, „Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w Rzeczypospolitej Polskiej – zarys problematyki,” w: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej (I Fondamenti della regolazione delle relazioni Stato-Chiesa nella Repubblica di Polonia e nella Repubblica Italiana)*, red. Przemysław Czarnek, Dariusz Dudek, i Piotr Stanisław (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 25.

⁴ Wojciech Góralski, *Wstęp do prawa wyznaniowego* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2003), 96; Jarosław Szymanek, „Prawna regulacja wolności religijnej,” *Studia Prawnicze* 2 (2006): 7; Paweł Bała, *Pod wezwaniem Boga czy Narodu? Religia a ustroj – studium przypadku polskich konstytucji* (Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky, 2010), 222-223; Paweł Sobczyk, *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2013), 115-121.

⁵ OTK- A 2009, Nr 11, poz. 163.

niu z 8 czerwca 2011 r. (K. 3/09)⁶. Dokonano tam podkreślenia, że podstawą aksjologiczną równouprawnienia instytucjonalnego jest identyczna godność wyznawców wszystkich religii w demokratycznym społeczeństwie pluralistycznym. To stanowi podstawową przesłankę i wymóg jednakowej ochrony praw przysługujących wyznawcom różnych religii, które wynikają z wolności religijnej. Ponadto w orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r.⁷ wskazano, że założeniem równouprawnienia związków wyznaniowych jest zagwarantowanie każdemu człowiekowi poszanowania jego indywidualnej godności oraz wolności sumienia i wyznania w sposób pełny i równy.

Obowiązująca dzisiaj zasada równouprawnienia związków wyznaniowych swoją genezę bierze z ogólnej zasady równości unormowanej w art. 32 Konstytucji, czyli równości wszystkich ludzi. Każdy człowiek jest nosicielem tej samej godności, niezależnie od tego, do jakiego związku wyznaniowego należy. Dlatego równość ludzi, co do ich godności stanowi podstawę równouprawnienia związków wyznaniowych⁸. Wynika z tego, że równouprawnienie związków wyznaniowych jest pochodną równości przysługującej wszystkim ludziom, ponieważ są nosicielami takiej samej godności człowieka bez względu na ich przekonania oraz przynależność religijną. Zatem jest to przeniesienie podstawowego prawa człowieka, jednostki na podmiot zbiorowy jakim jest związek wyznaniowy. Ponadto widoczna jest tu ścisła korelacja zasady równouprawnienia tych podmiotów z fundamentalną wartością konstytucyjną, czyli godnością osoby ludzkiej, o której jest

⁶ OTK –A 2011, Nr 5, poz. 39.

⁷ OTK –A 2009, Nr 11, poz. 167.

⁸ Krukowski, *Konkordat polski*, 58. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II zasadą jest, że wolność należy się nie tylko Kościołowi Katolickiemu, ale także innym wspólnotom religijnym. Pogląd ten potwierdza Dokument Stolicy Apostolskiej o wolności religijnej, do którego nawiązano na Konferencji w Sprawie Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w 1980 r. Tenże, *Kościół i Państwo*, 97; Sobczyk, „Konstytucyjna zasada,” 27-28. Działalności Kościoła, zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, musi być obce dyskryminowanie, ponieważ nie da się tego pogodzić z prawdą o przyrodzonej godności każdego człowieka. Remigiusz Sobański, „Czy głoszenie nauki Kościoła może dyskryminować?”, *Annales Canonici* 6 (2010): 19-20.

mowa w art. 30 Konstytucji⁹. Oznacza to, że omawiana zasada znajduje swoje uzasadnienie w równości samych wyznawców, co do korzystania z uprawnień wynikających z wolności sumienia i religii¹⁰.

Unormowana w art. 25 ust. 1 zasada równouprawnienia odnosi się do kościołów i innych związków wyznaniowych jako podmiotów mających pewne uprawnienia w relacji z państwem. Są one przede wszystkim podmiotami zróżnicowanymi¹¹. Podstawową kategorią prawną jest jednak związek wyznaniowy¹². Po raz pierwszy pojęcie „związku wyznaniowego” pojawiło się w polskim systemie prawnym w Konstytucji z 1952 r.¹³ Tym pojęciem posługuje się również Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. Ustrojodawca obok pojęcia „związku wyznaniowego” posługuje się również pojęciem „kościół”, które jest podrzędne w stosunku do pojęcia „związek wyznaniowy”, zatem zawiera się w nim¹⁴. Termin „kościół” nie jest zdefiniowany przez przepisy prawne¹⁵. Należy wskazać, że powyż-

⁹ Jarosław Szymanek, „Stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi w świetle postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.,” w: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska (Warszawa: ASPRA-JR, 2004), 463-464.

¹⁰ Michał Pietrzak, „Stosunki państwo-Kościół w nowej Konstytucji,” *Państwo i Prawo* 11-12 (1997): 180.

¹¹ Stanisław Bożyk, „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych,” w: *Zasada równości w prawie. Konferencja naukowa. Rzeszów, 16 października 2003 r.*, red. Halina Zięba-Załucka, i Maciej Kijowski (Rzeszów: Wydaw. POBITNO, 2004), 98-99. Sobczyk, *Konstytucyjna zasada konsensualnego*, 122.

¹² Obok pojęcia „kościół” i „związek wyznaniowy” w doktrynie prawa istnieje również pojęcie „sekt”. Nie jest to pojęcie prawne, jednak takie grupy można zaliczyć do związków wyznaniowych z uwagi na ich religijny charakter. Henryk Misztal, „Wprowadzenie do prawa wyznaniowego,” w: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe* (Warszawa: C.H.Beck, 2011), 5. Zob. też: Andrzej Czohara, „Prawne aspekty stosunku państwa do tzw. sekt,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 1 (2009): 75-88. Definicję związku wyznaniowego zawiera w art. 2 pkt 1 ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1659 z późn. zm.). Zgodnie z jego brzmieniem związek wyznaniowy to wspólnota religijna zakładana w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej, posiadająca własny ustrój, doktrynę i obrzędy kultowe.

¹³ Już w Konstytucji z 1921 r. pojawił się termin „związek religijny”. Misztal, *Wprowadzenie do prawa*, 3-4.

¹⁴ Tadeusz J. Zieliński, „Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,” *Prawo i Religia* 1 (2007): 51.

¹⁵ Jednak w doktrynie zazwyczaj podmioty określane mianem „kościół” to związki wyznaniowe o proveniencji chrześcijańskiej. Andrzej Mączyński, „Wolność sumienia

sze rozróżnienie na „kościół” i „związek wyznaniowy” nie znajduje swojego odzwierciedlenia w przysługujących tym podmiotom uprawnieniach. Zatem omawiane różnice w nazewnictwie nie są i nie mogą być podstawą zróżnicowania sytuacji prawnej tych podmiotów¹⁶. Próby określenia tych podmiotów można odnaleźć w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. W uzasadnieniu uchwały z 24 czerwca 1992 r. (W. 11/91)¹⁷ stwierdzono, że instytucje te podlegają ochronie prawnej, jeśli zrzeczają obywateli i realizują ich prawa i wolności. Do nich zaliczamy wykonywanie kultu religijnego i obrzędów religijnych czy wielu innych wchodzących w zakres prawa do wolności religijnej. Jednak bez względu na to czy podmioty te nazywamy kościołami czy jedynie związkami wyznaniowymi to zgodnie z unormowaną w Konstytucji zasadą wszystkie one są podmiotami równouprawnionymi¹⁸.

ZASADA RÓWNOŚCI A ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Zasada równości niejednokrotnie już była przedmiotem rozważań polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Jak podkreślono w orzeczeniu z 2 kwietnia 2003 r. (K. 13/02)¹⁹ w Konstytucji unormowany jest ogólny przepis zawarty w art. 32 regulujący zasadę równości. Jednak zasada ta jest konkretyzowana w określonych dziedzinach życia lub w odniesieniu do określonych stosunków społecznych. Przykładem takiej konkretyzacji jest uregulowana w art. 25 ust. 1 ustawy zasadniczej zasada

i religii w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Polski raport na XI Konferencję Europejskich Sądów Konstytucyjnych,” *Biuletyn Trybunału Konstytucyjnego* 1 (1999): 56.

¹⁶ Zieliński, „Pojęcie religii,” 52.

¹⁷ OTK 1992, cz. I, poz. 18.

¹⁸ Krukowski, *Kościół i Państwo*, 277-278; Tenże, „Konstytucyjny model stosunków między państwem a Kościołem w III Rzeczypospolitej,” w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Symposium Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 styczeń 2003)*, red. Artur Mezglewski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004), 87; Krystian Complak, *Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP. Prawo* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007), 195.

¹⁹ OTK –A 2003, Nr 4, poz. 28.

równouprawnienia związków wyznaniowych²⁰. Trybunał podkreślił również, że takie konkretyzacje zasady równości nie stanowią wyjątków od ogólnych uregulowań konstytucyjnych, ale są potwierdzeniem obowiązywania zasady równości w poszczególnych dziedzinach życia. Dlatego poszukując właściwych ram interpretacji zasady równouprawnienia związków wyznaniowych należy wziąć pod uwagę rozważania Trybunału Konstytucyjnego dotyczące zasady równości.

Według ustalonego orzecznictwa znaczenie konstytucyjnej zasady równości polega na tym, że wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną, powinny być traktowane równo, czyli bez uprzywilejowania ani pokrzywdzenia danych podmiotów. Dlatego też odmienne traktowanie podmiotów prawa nieposiadających wspólnej cechy istotnej nie narusza generalnego rozumienia zasady równości. Wynika z tego, że przy badaniu zgodności z Konstytucją danego unormowania, należy ustalić czy zachodzi podobieństwo określonych podmiotów, czyli czy można dostrzec istnienie wspólnej cechy istotnej lub faktycznej wymagającej równego traktowania tych podmiotów. Aby to ustalić należy zanalizować cel i treść badanego aktu normatywnego zawierającego kontrolowaną normę prawną. Podkreślić należy, że dopuszczalnym jest dokonanie odstępstwa od zasady równości, które w swojej istocie nie doprowadzi do jej naruszenia. Takie różnicowanie przez ustawodawcę jest możliwe po spełnieniu pewnych warunków. Przede wszystkim takie różnicowanie musi być racjonalnie uzasadnione, czyli musi zachodzić związek pomiędzy celem i treścią przepisów zawierających kontrolowaną normę. Ponadto musi być zachowana proporcja pomiędzy wagą interesów, którym różnicowanie ma służyć, a wagą interesów naruszonych w wyniku różnicowania podmiotów podobnych. Wreszcie dokonanie takiego różnicowania musi mieć uzasadnienie w wartościach, zasadach lub normach konstytucyjnych²¹.

Jeszcze w czasie obowiązywania Konstytucji z 1952 r. Trybunał Konstytucyjny próbował definiować, czym jest równość wobec prawa.

²⁰ Sobczyk, *Konstytucyjna zasada konsensualnego*, 114.

²¹ Jerzy Oniszczyk, *Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* (Warszawa: Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2004), 34.

Mimo że orzeczenia jego zostały wydane na podstawie nieaktualnej już ustawy zasadniczej, to „podstawowe linie dotychczasowego orzecznictwa dotyczące zasady równości zachowują aktualność w nowym porządku konstytucyjnym”²². W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreślono, że mimo pewnych różnic w sformułowaniu zasady równości w art. 32 Konstytucji z 1997 r. w stosunku do art. 67 ust. 2 poprzedniej Konstytucji²³ dotychczasowe orzecznictwo zachowuje aktualność w nowym porządku konstytucyjnym²⁴. Stanowisko to zostało podtrzymane w wyroku z dnia 22 grudnia 1997 r. (K. 2/97)²⁵. Stwierdzono tam, że metoda analizy zasady równości, która została wypracowana zgodnie z poprzednim porządkiem konstytucyjnym, powinna być przyjęta w stosunku do art. 32 Konstytucji RP z 1997 r. Przepis ten normuje w sposób ogólny zasadę równości i nie wymienia żadnych kryteriów różnicowania tak jak to ma miejsce w art. 67 ust. 2 Konstytucji z 1952 r. Obecna norma umieszczona w art. 32 ustawy zasadniczej odnosi się do wszelkich zróżnicowań, jakie dokonują się w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym, ponieważ system prawny nie stworzył, żadnej, zamkniętej listy kryteriów umożliwiających różnicowanie sytuacji prawnej poszczególnych podmiotów prawa²⁶.

Pierwsze próby ogólnego wyrażenia zasady równości zostały podjęte przez Trybunał Konstytucyjny już w orzeczeniu z dnia 3 marca 1987 r. (P. 2/87)²⁷. Wypowiedziany został wówczas pogląd, że „w dziedzinie prawa zasada równości jest przestrzegana wtedy, gdy każdy obywatel może stać się adresatem każdej z norm przyznających określone prawo

²² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 grudnia 1997 r. (K. 8/97), OTK ZU 1997, Nr 5-6, poz. 70. Zob. Jacek Falski, „Ewolucja wykładni zasady równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego,” *Państwo i Prawo* 1 (2000): 51; Tenże, „Konstytucyjna zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Przegląd, analiza, ewolucja,” w: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska (Warszawa: ASPRA-JR, 2004), 99.

²³ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., tekst jedn. Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 z późn. zm.

²⁴ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 28.

²⁵ OTK ZU 1997, Nr 5-6, poz. 72.

²⁶ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 29.

²⁷ OTK 1987, poz. 2.

obywatelskie”. Niedopuszczalne jest więc różnicowanie ze względu na takie kryteria jak np. płeć, które prowadzą do powstania zamkniętych kategorii obywateli o zróżnicowanym statusie prawnym. Z tego wynika, że zasada równości ma szczególną rangę w całości kształcie zasad i praw obywatelskich i można ją traktować jako zasadę fundamentalną, czyli odnoszącą się do wszystkich wolności, praw i obowiązków obywateli. Jest zasadą generalną i wszelkie jej ograniczenia nieuzasadnione dążeniem do osiągnięcia faktycznej równości społecznej są niedopuszczalne²⁸. Całe ustawodawstwo i system prawny musi być podporządkowany tej zasadzie. Oznacza to niedopuszczalność ustaw oraz innych aktów prawnych wprowadzających uprzywilejowanie lub dyskryminację obywateli ze względu m.in. na wyznanie²⁹. Zasada ta w sposób najpełniejszy wyrażona została w orzeczeniu TK z dnia 9 marca 1988 r. (U. 7/87)³⁰. Było ono rozwinięciem wcześniejszych poglądów, ale i podstawą do kontynuowania podjętych rozważań³¹. Trybunał Konstytucyjny stwierdził tam, że „wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się daną cechą istotną w równym stopniu mają być traktowane równo, (...) równość oznacza także akceptację różnego traktowania przez prawo różnych podmiotów, bo równe traktowanie przez prawo tych samych podmiotów pod pewnym względem oznacza z reguły różne traktowanie tych samych podmiotów pod innym względem”. Z treści tej zasady wynika, że niedopuszczalne jest bezwzględnie równe traktowanie określonej grupy podmiotów w każdej sytuacji. W pewnych sytuacjach, odrębności w traktowaniu poszczególnych grup podmiotów są wręcz konieczne. Jednak odmienności te muszą wynikać z prawa, które daje usprawiedliwioną podstawę dla tych odstępstw³². Zatem różne traktowanie przez prawo określonych grup podmiotów powinno być oparte na uzasadnionych kryteriach różnicowania. Równość wobec prawa powinna determinować także zasadność wyboru danego kryterium różnicującego podmioty prawa. To powinno

²⁸ Jerzy Oniszczyk, *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w latach 1986-1996. Wybrane zagadnienia* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998), 249-250 i 261-264.

²⁹ Tenże, *Równość – najpierwsza*, 23-24.

³⁰ OTK 1988, poz. 1.

³¹ Oniszczyk, *Orzecznictwo Trybunału*, 250.

³² Falski, „Ewolucja wykładni,” 52.

być zgodne z wartościami cenionymi w społeczeństwie, czyli odpowiadać poczuciu sprawiedliwości społecznej³³.

W rzeczywistości obowiązywania obecnej Konstytucji Trybunał Konstytucyjny dokonuje rozstrzygnięć w oparciu o linię orzecznictwa wypracowanego w poprzednim stanie konstytucyjnym, podtrzymując ją i utrwalając. Trybunał interpretując art. 32 Konstytucji stwierdził, że stanowi on normatywną całość. Takie stwierdzenie zostało wyrażone w wyroku z dnia 23 października 2001 r. (K. 22/01)³⁴. W ustępie pierwszym wskazanego artykułu ustawy zasadniczej, jest sformułowana ogólnie rozumiana zasada równości, jako norma konstytucyjna adresowana do wszelkich organów władzy publicznej w każdym ich zakresie, czyli do stosujących prawo, ale i do organów je stanowiących. Natomiast ustęp 2 tego przepisu precyzuje tę zasadę poprzez wyrażenie jej uniwersalnego charakteru³⁵. Ustrojodawca dokonał stwierdzenia, że żadne kryterium nie może stanowić podstawy dla różnicowań niesprawiedliwych, dyskryminujących poszczególne podmioty prawa. W wyroku z dnia 28 maja 2002 r. (P. 10/01)³⁶ Trybunał Konstytucyjny uznał, że z zasady równości wynika nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej kategorii. Wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relewantną) powinny być traktowane równo, a więc według takiej samej miary. Jednak różnicowanie przez prawodawcę podmiotów prawa charakteryzujących się wspólną cechą istotną nie zawsze zdaniem Trybunału Konstytucyjnego jest naruszeniem art. 32 Konstytucji. Takie odstępstwo jest dopuszczalne po spełnieniu następujących warunków: 1) kryterium różnicowania pozostaje w racjonalnym związku z celem i treścią danej regulacji; 2) waga interesu, któremu różnicowanie ma służyć powinna pozostawać w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku wprowadzonego różnicowania; 3) kryterium różnicowania powinno pozostawać w związku z innymi wartościami, zasadami, czy normami konstytucyj-

³³ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 24-25.

³⁴ OTK ZU 2001, Nr 7, poz. 215.

³⁵ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 34.

³⁶ OTK ZU-A 2002, Nr 3, poz. 35.

nymi, które uzasadniają odmienne traktowanie podmiotów podobnych. Ponadto zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, to na organie państwowym, który ustanowił zakwestionowany akt prawny spoczywa ciężar wykazania, że wprowadzone różnicowanie podmiotów posiadających wspólną cechę istotną spełnia wymienione wymogi³⁷. Kryterium to musi mieć charakter relewantny³⁸, czyli pozostawać w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów, które zawierają kontrolowaną normę. Ponadto takie różnicowanie musi służyć realizacji celu i treści takiego przepisu. Zróżnicowania te muszą podlegać racjonalnemu uzasadnieniu z wykluczeniem dowolności kryterium ich dokonywania³⁹. Drugi element to proporcjonalność⁴⁰, którą należy rozumieć jako odpowiedni stosunek wagi interesów, któremu ma służyć różnicowanie adresatów normy w stosunku do odpowiedniej wagi interesów naruszonych poprzez nierówne potraktowanie podmiotów podobnych. Aby argumenty były przekonujące powinny opierać się na wartościach, zasadach, normach konstytucyjnych, które uzasadniają odmienne traktowanie podobnych podmiotów. Za taką zasadę Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie uznawał zasadę sprawie-

³⁷ Oniszczuk, *Równość – najpierwsza*, 29-31. Takie określenie zasady równości wielokrotnie przedstawiał w swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny, dowodząc istnienia pewnego utrwalonego rozumienia zasady równości. Dowodem na to są powtórzenia jakie znajdują się np. w wyroku z dnia 18 stycznia 2000 r. (K. 17/99) OTK ZU 2000, Nr 1, poz. 4, czy wyroku z dnia 29 czerwca 2001 r. (K. 23/00) OTK ZU 2001, Nr 5, poz. 124.

³⁸ Jeszcze w czasie obowiązywania poprzedniej konstytucji Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się w orzeczeniu z dnia 9 stycznia 1996 r. (K. 18/95, OTK ZU 1996, Nr 1, poz. 1), co do rozumienia relewantności wymogów różnicowania, wskazując na wspólną cechę o charakterze merytorycznym porównywanych podmiotów. W innym orzeczeniu z dnia 16 grudnia 1996 r. (U. 1/96, OTK ZU 1996, Nr 6, poz. 55), jest mowa o wspólnej cesze faktycznej lub prawnej uzasadniającej równe traktowanie podmiotów. Z kolei w wyroku z dnia 27 maja 2002 r. (K. 20/01, OTK ZU-A 2002, Nr 3, poz. 34), znajdujemy stwierdzenie, że kryterium uzasadniające zróżnicowanie adresatów powinno być obiektywne, powiązane z przedmiotem regulacji oraz mieć istotny charakter. Oniszczuk, *Równość – najpierwsza*, 46-53.

³⁹ Tenże, *Orzecznictwo Trybunału*, 253.

⁴⁰ Proporcjonalność jako kryterium uzasadniające zróżnicowanie podmiotów podobnych było podjęta przez Trybunał Konstytucyjny kwestią w wyroku z dnia 18 stycznia 2000 r. (K. 17/99, OTK ZU 2000, Nr 1, poz. 4), gdzie podkreślono znaczenie oceny kryterium, na podstawie którego dokonano różnicowania. Musi ono być uzasadnione, czyli proporcjonalne. Tenże, *Równość – najpierwsza*, 65-66.

długości społecznej⁴¹. Często jednak odwoływał się do innych wartości konstytucyjnych, które uzasadniają odstępianie od zasady równości⁴².

Trybunał Konstytucyjny bardzo silnie akcentuje swoje stanowisko w sprawie kryteriów dopuszczających odejście od zasady równego traktowania podmiotów podobnych. Przykładem może służyć wyrok z 12 września 2000 r. (K. 1/00)⁴³, w którym stwierdzono, że każde odejście od nakazu równego traktowania podmiotów podobnych musi zawsze znajdować swoje uzasadnienie w przekonujących argumentach. Te zaś zostały przywołane z orzeczenia z dnia 3 września 1996 r. (K. 10/96)⁴⁴. Stanowisko to zostaje powtórzone np. w wyroku z dnia 24 kwietnia 2001 r. (U. 9/00)⁴⁵ gdzie odniesiono się do rozumienia zasady równości określonej już w wyroku z dnia 5 listopada 1997 r. (K. 22/97)⁴⁶. Wyrażony został tam pogląd, że ustawodawca ma obowiązek równego traktowania obywateli i innych podmiotów. Ten obowiązek odnosi się nie tylko do możliwości ograniczania praw i obowiązków, ale także do nadawania praw i obciążania obowiązkami. Odstąpienie od zasady równości musi zawsze odbywać się na zasadzie wyjątkowości i charakteryzować się dobrym uzasadnieniem. Dlatego koniecznym jest stwierdzenie czy można wskazać wspólną cechę faktyczną lub prawną uzasadniającą równe traktowanie podmiotów, co Trybunał Konstytucyjny

⁴¹ Trybunał Konstytucyjny często zwracał uwagę na powiązanie zachodzące między zasadą równości wobec prawa a zasadą sprawiedliwości społecznej. Wyraża się to we wzajemnym ich przenikaniu. Warto ponadto zwrócić uwagę na pojęcie zasady słuszności kanonicznej, którą posługuje się kan. 90 § 1 KPK udzielający dyspensy poprzez określenie słusznej przyczyny, czyli proporcjonalnie ważnej, z powodu której ma być udzielona dyspensa. Tadeusz Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I. Zagadnienia wstępne i normy ogólne* (Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 2002), 248. Pojęcie słuszności kanonicznej pojawia się również w kan. 19 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Zob. Remigiusz Sobański, „Kanon 19,” w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski (Poznań: Pallottinum, 2003), 72-74.

⁴² Zgodnie z orzeczeniem z dnia 7 czerwca 1994 r. (K. 17/93), OTK 1994, cz. I, poz. 11, TK od takich wartości zalicza respektowanie wartości chrześcijańskich. Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 64-65. Tenże, *Orzecznictwo Trybunału*, 257.

⁴³ OTK ZU 2000, Nr 6, poz. 185.

⁴⁴ OTK ZU 1996, Nr 4, poz. 33.

⁴⁵ OTK ZU 2001, Nr 4, poz. 80.

⁴⁶ OTK ZU 1997, Nr 3-4, poz. 41.

tucyjny wyraził w swoim orzeczeniu z dnia 28 listopada 1995 r. (K. 17/95)⁴⁷. Jednak odejście od nakazu równego traktowania nie zawsze jest naruszeniem zasady równości, co podkreślone zostało w wyroku z dnia 12 maja 1998 r. (U. 17/97)⁴⁸. Ustawodawca nie ma obowiązku identycznego traktowania w prawie wszystkich podmiotów w każdej sytuacji, ponieważ cel i ogólna treść przepisów i zawartych w nich norm mających często relewantny charakter pozwala na wskazanie właśnie tej wspólnej cechy faktycznej lub prawnej, co zgodnie z orzeczeniem z dnia 18 marca 1997 r. (K. 15/96)⁴⁹ mogłoby uzasadnić dozwolone różnicowanie sytuacji prawnej wskazanych podmiotów⁵⁰.

Z powyższych rozważań wynika, że zasada równości jest elementem charakteryzującym demokratyczny porządek prawny. Ma charakter zasady naczelnej mającej kardynalny wpływ na kształt systemów prawnych. Jest uznawana powszechnie za jeden z warunków, niemalże *sine qua non* praworządności, zarówno w wymiarze krajowym jak i międzynarodowym⁵¹.

Należy zwrócić uwagę na interesującą interpretację art. 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, która została dokonana przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 23 października 2001 r. (K. 22/01)⁵². Zanalizowano w nim relacje pomiędzy oboma ustępami wskazanego artykułu. Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego „art. 32 stanowi całość normatywną. Ust. 1 wymienionego artykułu formułuje w sposób ogólny zasadę równości jako normę konstytucyjną adreso-

⁴⁷ OTK 1995, cz. II, poz. 37.

⁴⁸ OTK ZU 1998, Nr 3, poz. 34.

⁴⁹ OTK ZU 1997, Nr 1, poz. 8.

⁵⁰ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 32-33. Zasada równości jest przedmiotem zainteresowania orzecznictwa europejskich trybunałów konstytucyjnych. Francuska Rada Konstytucyjna stwierdziła, że „zasada równości wymaga, by w sytuacjach podobnych stosowane były podobne rozwiązania, a nie wynika z tej zasady, aby w sytuacjach odmiennych nie można było stosować rozwiązań odmiennych”. Trybunał Konstytucyjny Republiki Federalnej Niemiec natomiast w jednym ze swoich orzeczeń wyjaśnił, że „zasada równości zabrania tylko niejednakowego traktowania tego, co istotnie jednakowe, nie sprzeciwia się zaś temu, aby co niejednakowe było traktowane w różny sposób stosownie do istniejących odmierności”, Falski, „Ewolucja wykładni”, 52.

⁵¹ Wojciech Sadurski, „Równość wobec prawa,” *Państwo i Prawo* 8-9 (1978): 51.

⁵² OTK ZU 2001, Nr 7, poz. 215.

waną do wszelkich organów władzy publicznej zarówno do organów stosujących prawo, jak i do organów stanowiących prawo. Ust. 2 precyzuje bliżej znaczenie konstytucyjnej zasady równości. Po pierwsze art. 32 ust. 2 wyraża uniwersalny charakter zasady równości, nakazując jej przestrzeganie we wszystkich sferach życia zarówno w życiu politycznym, społecznym jak i gospodarczym. Po drugie, art. 32 ust. 2 określa bliżej granice dopuszczalnych różnicowań podmiotów prawa. W myśl tego przepisu żadne kryterium nie może stanowić podstawy dla różnicowań niesprawiedliwych, dyskryminujących określone podmioty⁵³. Oznacza to, że z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że zakaz dyskryminacji nie oznacza niedopuszczalności wprowadzania pewnych ograniczeń, co miałyby na celu zagwarantowanie faktycznej równości.

Zakaz dyskryminacji w swoisty sposób dopełnia i dookreśla zasadę równości. W art. 32 ust. 2 położono akcent na jej negatywny aspekt zakazując różnicowania z jakiegokolwiek przyczyny w każdej sferze życia człowieka (mimo wymienienia jedynie sfer: politycznej, społecznej i gospodarczej, pomijając np. sferę życia osobistego). W przeciwnym razie naruszałoby to standardy państwa prawnego wyrażone w art. 2 Konstytucji oraz wprowadzałoby granice zasady równości rozumianej w aspekcie pozytywnym sformułowanym w art. 32 ust. 1 ustawy zasadniczej⁵⁴. Zatem zasada równości postrzegana w aspekcie negatywnym ma charakter bezwzględny i nie doznaje ograniczeń, co uniemożliwia wskazanie przesłanek dyskryminującego różnicowania, które ograniczałyby zasadę równości w jej aspekcie pozytywnym⁵⁵.

⁵³ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 34.

⁵⁴ Dariusz Dudek, *Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł* (Lublin: Lubelskie Wydawnictwa Prawnicze, 2002), 25.

⁵⁵ Tenże, „Równouprawnienie Kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego,” w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 styczeń 2003)*, red. Artur Mezglewski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004), 202. Mimo ugruntowanego już poglądu wyrażanego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, że zasada równości nie może być samoistną podstawą wniesienia skargi konstytucyjnej, można przytoczyć argumenty za odmiennym stanowiskiem. Podstawę tych rozważań daje art. 8 Konstytucji, który wprowadza zasadę bezpośredniego stosowania Konstytucji. Wynika z tego, że każdy dyskryminowany podmiot ma prawo powoływać się na to unormowanie

Wielokrotnie Trybunał podkreślał, że odmienne traktowanie podmiotów podobnych nie musi oznaczać dyskryminacji lub uprzywilejowania, czyli naruszenia art. 32 Konstytucji, ponieważ samo odstępstwo od zasady równego traktowania nie jest jeszcze podstawą do uznania za niekonstytucyjne przepisów normujących takie rozwiązania. Dlatego odstępstwo od zasady równości musi być zawsze wprowadzane wyjątkowo i musi mieć dobre uzasadnienie. Należy stwierdzić ponadto, czy dokonane różnicowanie podmiotów podobnych zostało dokonane przy użyciu właściwego kryterium, co koniecznie musi być uzasadnione odpowiednio przekonującymi argumentami. Za takie Trybunał wielokrotnie uznawał zasady konstytucyjne, a w szczególności zasadę sprawiedliwości społecznej. Różnicowanie sytuacji prawnej podmiotów podobnych zostanie uznane więc za niekonstytucyjną dyskryminację, jeżeli nie znajdzie ono odpowiedniej podstawy w takich zasadach konstytucyjnych⁵⁶.

Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie próbował określić znamiona dyskryminacji. W orzeczeniu z dnia 25 lutego 1997 r. (K. 21/95)⁵⁷ stwierdził, że dyskryminacja lub rażąco niesłuszne uprzywilejowanie konkretnej grupy podmiotów polega na różnicowaniu

przed sądami i organami władzy publicznej w sytuacji braku szczególnego unormowania ustawowego. Marek Chmaj, „Równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji,” w: *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce. Zasady ogólne*, red. Marek Chmaj, Leszek Leszczyński, Wiesław Skrzydło, Jacek Z. Sobczak, i Andrzej Wróbel (Kraków: Zakamycze, 2002), 125. Trybunał podkreśla, że zasada równości ma jedynie charakter przedmiotowy, ponieważ określa jedynie standardy regulacji odnoszących się do sfery praw i obowiązków jednostki. Dyskusyjność tego poglądu wynika z faktu, że z zakazu dyskryminacji możliwe jest wywiedzenie uprawnień podmiotowych, a mianowicie prawa do wolności od bycia dyskryminowanym z jakiegokolwiek przyczyny przez organy władzy publicznej w zakresie konstytucyjnie unormowanych uprawnień. Takie uprawnienie może przysługiwać jedynie człowiekowi, podmiotowi fizycznemu. W rezultacie wydaje się, że wspomniany pogląd Trybunału należy uznać za słuszny jedynie odnośnie do stwierdzenia, że z zasady równości nie wynikają bezpośrednio prawa podmiotowe dla adresatów niebędących osobami fizycznymi, czyli np. osób prawnych, czy podmiotów zbiorowych. Wynika to z wydaje się słusznego stanowiska, że równość wobec prawa i niedyskryminacja to zasada konstytucyjna, ale co bardzo istotne, także jedno z podstawowych praw człowieka w państwie prawa. Dudek, *Prawo konstytucyjne*, 26.

⁵⁶ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 33.

⁵⁷ OTK ZU 1997, Nr 1, poz. 7.

obywateli, które opiera się na dowolnych i nieuzasadnionych kryteriach. Ten wyznacznik zdaniem Trybunału jest podstawowym przy badaniu niezgodności z Konstytucją ustawy, co do której zachodzi prawdopodobieństwo naruszenia zasady równości⁵⁸.

IMPLIKACJE INTERPRETACYJNE ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Aby ustalić znaczenie zasady równouprawnienia związków wyznaniowych koniecznym jest ustalenie przesłanek równouprawnienia różnych podmiotów wchodzących w skład tej samej grupy. Przede wszystkim należy odrzucić interpretacje egalitarystyczne, utożsamiające równość z identycznością, co jest sprzeczne z zasadą sprawiedliwości rozdzielczej. Są one niesprawiedliwe, ponieważ zakładały zredukowanie uprawnień poszczególnych związków wyznaniowych do takich, które przysługują tylko wszystkim tym podmiotom. Konsekwencją tego byłoby ograniczenie uprawnień związków wyznaniowych do tych, które przysługują jednemu, przykładowo liczącemu najmniej wyznawców⁵⁹. Właściwą przesłanką równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych powinna być określona cecha wspólna, co potwierdza w swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny. Stwierdzono tam, że istnieje ścisły związek pomiędzy równością a sprawie-

⁵⁸ Oniszczyk, *Równość – najpierwsza*, 67.

⁵⁹ Józef Krukowski, i Krzysztof Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe* (Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2000), 59; Krukowski, „Konstytucyjny model,” 88-89. Zob. też: Jarosław Matwiejuk, „Konkordat z 1993 roku a pozycja prawna kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich,” w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Symposium Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. Artur Mezglewski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004), 228-231; Henryk Misztal, „Ustawy majowe – o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce – z perspektywy 20 lat,” w: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej*, 99; Kamila Doktor-Bindas, „Zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych,” w: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej*, 184-185. Odmiennego zdania jest Paweł Borecki, „Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim,” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 10 (2007): 134-138.

dliwością rozdzielną. Dlatego równouprawnienie związków wyznaniowych polega na jednakowym traktowaniu tych podmiotów przez prawo ze względu na określoną cechę w sytuacji, gdy charakteryzują się one nią w identycznym stopniu. Oznacza to, że prawo nie może dokonywać różnicowania związków wyznaniowych, co do cechy, którą posiadają w identycznym stopniu. Jeśli więc między tymi podmiotami zachodzą znaczące różnice, każdy z nich powinien być potraktowany inaczej, stosownie do doniosłości tej różnicy. Dlatego zawsze, gdy chociaż jeden ze związków wyznaniowych charakteryzuje się pewną cechą odmienną w stosunku do pozostałych, wówczas ustawodawca nie tylko ma prawo, ale powinien to uwzględnić przy decydowaniu o prawnej sytuacji tego związku wyznaniowego⁶⁰.

Równouprawnienie związków wyznaniowych nie ma charakteru formalnego z uwagi na różnice w obszarze działania tych podmiotów, liczebności wyznawców, duchownych, budynków kultu oraz wielu innych cech różnicujących. Również podejście redystrybutywne do zasady równouprawnienia nie jest właściwe. Nakazywałoby ono nadanie w sposób równy uprawnień bez względu na różnice w liczebności czy znaczeniu wszystkich związków wyznaniowych. Sensu tej zasady nie oddaje także jej parytetowa interpretacja, zgodnie z którą większe związki wyznaniowe mają większe uprawnienia, a mniej liczne uprawnienia mniejsze. Wydaje się zatem, że właściwym jest stwierdzenie, że równość wobec prawa nakazuje jednakowe traktowanie tych podmiotów bez żadnej dyskryminacji czy uprzywilejowania. Chodzi tutaj zatem o posługiwanie się tą samą miarą w stosunku do wszystkich zainteresowanych, należących do jednej klasy podmiotów oraz tymi samymi kryteriami przy dokonywaniu oceny sytuacji tych

⁶⁰ Szymanek, „Stosunki państwa,” 465; Marcin Olszówka, „Interferencja zasad prawa wyznaniowego instytucjonalnego,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2 (2010): 66; Bożyk, „Konstytucyjna zasada,” 99; Paweł A. Leszczyński, „Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych w świetle relacji między art. 25 ust. 1 a art. 25 ust. 5 Konstytucji RP,” w: *Zasady naczelné Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27-29 maja 2010 r.)*, red. Andrzej Bałaban, i Przemysław Mijał, (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011), 399.

podmiotów⁶¹. Konsekwencją tak rozumianej zasady równouprawnienia związków wyznaniowych jest uznanie jednakowej swobody tych podmiotów w zakresie realizowania funkcji religijnych określonych w art. 19 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁶². Oznacza to, że zgodnie z zasadą równouprawnienia związki wyznaniowe powinny mieć stworzone możliwości skorzystania z przyznanych poszczególnym związkom wyznaniowym uprawnień, co nie jest tożsame z nakazem ubiegania się o takie uprawnienia, czy też nakazem realizacji tych uprawnień⁶³.

Zasada równouprawnienia związków wyznaniowych w aspekcie negatywnym natomiast, zakazuje uprzywilejowania tych podmiotów. Oznacza to, że akty prawne pochodzące od ustawodawcy państwowego nie mogą zawierać norm tworzących specjalne uprawnienia dla jednego kościoła czy innego związku wyznaniowego w sytuacji, gdy wszystkie te podmioty mają takie same atrybuty. Państwo nie może zatem stwarzać takich sytuacji, w których pozycja jednego związku wyznaniowego jest korzystniejsza w zakresie pewnej sfery jego działalności w stosunku do pozostałych mimo faktycznej aspiracji do realizowania podobnych uprawnień przez pozostałe związki wyznaniowe⁶⁴. Zatem nie można dyskryminować związków wyznaniowych przykładowo przez różnicowanie jednych kosztem drugich w dostępie do środków społecznego przekazu, czy w zakresie subsydiowania związków wyznaniowych, kiedy ich sytuacja prawna lub faktyczna jest taka sama⁶⁵. Konsekwen-

⁶¹ Szymanek, „Stosunki państwa,” 464.

⁶² Swoboda ta odnosi się do takich kwestii jak: określenie własnej doktryny religijnej, wykonywanie kultu, udzielanie posług religijnych, rządzenie się w swoich sprawach własnym prawem, kształcenie oraz zatrudnianie duchownych. Piotr Stanisz, „Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół. Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych,” w: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisz, *Prawo wyznaniowe* (Warszawa: B.H. Beck, 2011), 77.

⁶³ Leszczyński, „Zasada równouprawnienia,” 400.

⁶⁴ Nie narusza zatem zasady równouprawnienia związków wyznaniowych sytuacja, w której Kościół Katolicki, jako związek wyznaniowy skupiający większość polskiego społeczeństwa faktycznie oddziałuje na życie publiczne i ma bardziej widoczną w nim pozycję w stosunku do pozostałych związków wyznaniowych. Krukowski, „Konstytucyjny model,” 89-90.

⁶⁵ Henryk Misztal, „Wolność religijna,” w: *Prawo wyznaniowe*, red. Henryk Misztal (Lublin-Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2000), 215-216.

cją istnienia tej zasady w polskim systemie prawnym jest wykluczenie możliwości powstania państwa wyznaniowego, ponieważ wiązałyby się to z nadaniem jednemu związkowi wyznaniowemu pozycji uprzywilejowanej w formie kościoła państwowego⁶⁶. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 2 grudnia 2009 r. wyraził pogląd, że w płaszczyźnie ustrojowej równouprawnienie związków wyznaniowych wyklucza ustanowienie religii państwowej, czego konsekwencją byłoby nadanie państwu charakteru wyznaniowego. W orzeczeniu z 8 czerwca 2011 r. Trybunał Konstytucyjny ponadto podkreślił, że równouprawnienie instytucjonalne związków wyznaniowych jest konsekwencją wolności religijnej. Rozwiązanie to nie pozwala na ustanowienie kościoła panującego, a nawet wspiera rozdział pomiędzy materią świecką a kościelną⁶⁷.

Już ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r. zawierała w art. 9 ust. 2 pkt 3 nakaz równego traktowania wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych bez względu na formę regulacji ich sytuacji prawnej określając go jako jedną z gwarancji wolności sumienia i wyznania⁶⁸. Mimo takiego umiejscowienia miała ona walor normy o randze konstytucyjnej, ponieważ była uważana za konsekwencję konstytucyjnej zasady równości prawa obywateli bez względu na wyznanie. Takie stanowisko widoczne było w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, czego przykładem jest orzeczenie z dnia 30 stycznia 1991 r. (K. 11/90)⁶⁹, gdzie opierając się

⁶⁶ Krukowski, *Konkordat polski*, 61. Warto przytoczyć tu słowa zaczerpnięte z Deklaracji o wolności religijnej, gdzie Sobór Watykański II wyraził pogląd, że: „Jeśli zważywszy na szczególne sytuacje narodów, zostaje przyznana jednej wspólnocie religijnej wyjątkowa pozycja cywilna w prawnym ustroju społeczeństwa, konieczne jest, aby jednocześnie było uznawane i respektowane prawo wszystkich obywateli i wspólnot religijnych do wolności w dziedzinie religijnej”. Podkreślony został także obowiązek państwa: „by nigdy w sposób otwarty, czy ukryty, nie była naruszana z powodów związanych z religią równość obywateli w dziedzinie praw, należących przecież do wspólnego dobra społeczności, i żeby wśród obywateli nie miała miejsca dyskryminacja”. Krukowski, *Kościół i Państwo*, 100-101.

⁶⁷ Pietrzak, „Stosunki państwo-kościół,” 179. Podobne rozwiązania występują w systemach prawnych innych państw. Przykładem jest tutaj Hiszpania. Wojciech Brzozowski, „Konstytucyjne ramy stosunków państwo-kościół w Hiszpanii na przestrzeni XX wieku,” w: *Francuska Ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale kościołów i państwa z perspektywy stu lat*, red. Michał Pietrzak (Warszawa: Liber, 2007), 154-155.

⁶⁸ Stanisław, „Naczelne zasady,” 76.

⁶⁹ OTK 1991, poz. 2.

na powyższych przepisach stwierdzono, że uregulowanie ustawowe odnoszące się do Kościoła Katolickiego powinno być stosowane do kościołów i innych związków wyznaniowych. Natomiast w wyroku z dnia 5 maja 1998 r. (K. 35/97)⁷⁰ Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że uprawnienia poszczególnych związków wyznaniowych wpisane do ustaw określających ich sytuację prawną nie są unormowane w sposób wystarczający, dlatego wymaga to uzupełnienia w drodze innych aktów prawnych, a z uwagi na zasadę równouprawnienia powinno być to dokonane w formie jednolitej regulacji⁷¹.

Obowiązująca obecnie Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. wprowadza do swojej treści zasadę równouprawnienia związków wyznaniowych jako jedną z wielu konkretyzacji konstytucyjnej zasady równości. Stanowisko to podkreślił Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 2 kwietnia 2003 r. (K 13/02), a następnie powtórzył również w orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r. Konstytucja RP nie poprzestaje na generalnie rozumianej normie równości i niedyskryminacji⁷². Dlatego jak podkreślił to Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r. zasada równouprawnienia związków wyznaniowych powinna być interpretowana podobnie jak ogólna zasada równości. Zatem interpretacja zasady równouprawnienia związków wyznaniowych powinna uwzględniać cały

⁷⁰ OTK ZU 1998, Nr 3, poz. 32.

⁷¹ Mączyński, „Wolność sumienia,” 54. Zgodnie z orzeczeniem z 2 kwietnia 2003 r. uregulowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych według art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji gwarantuje tym podmiotom równe prawa do zawarcia umów w sprawie uregulowania ich relacji z państwem. Ponadto celem podejmowanych negocjacji przed podpisaniem umowy jest dostosowanie przepisów prawa do specyfiki poszczególnych związków wyznaniowych. Wyklucza to tworzenie identycznych rozwiązań prawnych, a tym samym zakłada różnicowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych w oparciu o odmienną sytuację faktyczną poszczególnych związków wyznaniowych.

⁷² Inne egemplifikacje zasady równości zawarte w Konstytucji to równouprawnienie kobiet i mężczyzn w art. 33; równy dostęp do dóbr kultury w art. 6; równość zrzeszania się w partiach politycznych w art. 11 ust. 1; dostęp do służby publicznej na jednakowych zasadach w art. 60; równa ochrona własności, innych praw majątkowych i dziedziczenia w art. 64 ust. 1; równy dostęp do świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych w art. 68 ust. 2; równy dostęp do wykształcenia w art. 70 ust. 4; równość wyborów do Sejmu w art. 96 ust. 2, wyborów prezydenckich w art. 127 ust. 1 oraz do organów stanowiących samorządu terytorialnego w art. 169 ust. 2. Dudek, „Równouprawnienie Kościołów i związków,” 202.

dorobek orzeczniczy Trybunału Konstytucyjnego dotyczący konstytucyjnej zasady równości. W szczególny sposób należy odnieść się do wyroku z 2 kwietnia 2003 r. Trybunał Konstytucyjny usystematyzował tam wyjaśniane już wielokrotnie kwestie dotyczące interpretacji zasady równości z art. 32 Konstytucji RP zwracając szczególną uwagę na zasadę równouprawnienia związków wyznaniowych jako jej konkretyzację⁷³. Zwrócono w tym orzeczeniu uwagę na: „fakt, że zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych została wyrażona w art. 25 ust. 1 Konstytucji, koresponduje z ich szczególnym statusem konstytucyjnym. Regulacja konstytucyjna zawarta w art. 25 w sposób całościowy normuje sprawy związane z równouprawnieniem kościołów i z tego względu nie zachodzi potrzeba odwoływania się w tym zakresie do art. 32 Konstytucji”⁷⁴. Zatem wszystkie unormowania ustawowe poczynwszy od ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania po poszczególne ustawy wyznaniowe powinny spełniać konstytucyjne założenia zasady równości, którą powinno się traktować jako *lex generalis* w stosunku do zasady równouprawnienia związków wyznaniowych⁷⁵.

W orzeczeniu z 2 kwietnia 2003 r. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że zasada równości polega na tym, że wszystkie podmioty charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną powinny być traktowane równo. Zatem, co zostało powtórzone w orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r. zasada ta wymaga odmiennego traktowania podmiotów, które nie posiadają wspólnej cechy istotnej⁷⁶. W orzeczeniu z 2

⁷³ Por. Paweł Borecki, i Michał Pietrzak, „Glosa do orzeczenia z 2 IV 2003, K 13/02,” *Państwo i Prawo* 8 (2002): 119-124; Paweł Borecki, i Michał Pietrzak, „Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r., (sygn. Akt K 13/02),” *Przegląd Sejmowy* 5 (2003): 96-113.

⁷⁴ Pogląd ten Trybunał Konstytucyjny powtórzył w swoim orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r. a następnie po raz kolejny dokonał takiego stwierdzenia w orzeczeniu z 8 czerwca 2011 r.

⁷⁵ Bożyk, „Konstytucyjna zasada,” 99-100.

⁷⁶ W przytoczonym w tekście głównym orzeczenia z 14 grudnia 2009 r. przy ocenie zgodności przepisów ustaw o finansowaniu uczelni wyznaniowych wskazana została cecha istotna, jaką jest kształcenie przez te uczelnie nie tylko osób duchownych, ale również osób świeckich i nie dotyczy przygotowania osób duchownych jako takich. Dlatego finansowanie wskazanych podmiotów nie ma charakteru nieuzasadnionego przywileju i nie może być uznane za ingerencję państwa, która pogłębiłaby faktyczne nierówności pomiędzy związkami wyznaniowymi. Dopiero w sytuacji wskazania wspólnej cechy istotnej charakteryzującej uczelnie należące do związków wyznaniowych, które ubiegają się o dofinansowanie,

kwietnia 2003 r. stwierdzono, że przy badaniu zgodności z zasadą równości należy wskazać podobieństwo określonych podmiotów oparte na wspólnej cesze istotnej lub faktycznej, która uzasadnia równe traktowanie. Aby to ustalić wymagane jest przeanalizowanie celu i treści wskazanej normy prawnej. Ponadto zgodnie z powołanym orzeczeniem możliwe jest różnicowanie sytuacji prawnej podmiotów charakteryzujących się wspólną cechą istotną. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 14 grudnia 2009 r. dokonał stwierdzenia, że zasada równouprawnienia podobnie jak ogólna zasada równości dopuszcza w pewnych sytuacjach odmienne traktowanie podmiotów podobnych. Takie odstępstwo od konstytucyjnej zasady równości jest możliwe, jak to zostało określone w orzeczeniu z 2 kwietnia 2003 r. i powtórzone w orzeczeniu 14 grudnia 2009 r., jeśli spełnione są trzy wymienione w orzeczeniu przesłanki. Po pierwsze, wprowadzone różnicowanie musi być racjonalnie uzasadnione, czyli musi mieć związek z celem i treścią przepisów je wprowadzających. Zgodnie z drugą przesłanką „waga interesu, któremu ma służyć różnicowanie podmiotów podobnych, musi pozostawać w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostają naruszone” poprzez różne ich traktowanie⁷⁷. Natomiast trzecia przesłanka wymaga, aby różnicowanie podmiotów podobnych znajdowało uzasadnienie w wartościach, zasadach i normach chronionych konstytucyjnie. Biorąc pod uwagę wszystkie te kwestie wydaje się słusznym poglądem, że przepisy prawa mogą wprowadzać różnicowa-

podmioty te powinny być potraktowane równo, zgodnie z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych. Artur Mezglewski, „Działalność własna kościołów i innych związków wyznaniowych,” w: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe* (Warszawa: C.H. Beck, 2011), 191. Por. Wojciech Brzozowski, „Glosa do wyroku z 14 XII 2009, K 55/07,” *Państwo i Prawo* 5 (2010): 126-131. Zob. Witold Sobczak, „Finansowanie szkół wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce,” w: *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, i Lena Kondratiewa-Bryzik (Warszawa: Wolter Kluwer business, 2012), 191-193. Zob. Grzegorz Kryszewski, „Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 5 (2013): 131.

⁷⁷ W orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z 14 grudnia 2009 r. stwierdzono, że ustawodawca określając zasady relacji pomiędzy władzami publicznymi a związkami wyznaniowymi powinien dołożyć szczególnej staranności ważąc kolidujące wartości i interesy, aby wprowadzone różnicowania nie godziły w uzasadnione interesy związków wyznaniowych mniejszościowych, tak aby nie doprowadziło to do ich dyskryminacji.

nie sytuacji prawnej związków wyznaniowych w oparciu o usprawiedliwione podstawy, kryteria⁷⁸.

Takie stanowisko wynika z orzeczenia z 2 kwietnia 2003 r., gdzie Trybunał Konstytucyjny opierając się na utrwalonej linii orzeczniczej definiuje zasadę równouprawnienia związków wyznaniowych, stwierdzając, że „zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych oznacza, że wszystkie kościoły i związki wyznaniowe posiadające wspólną cechę istotną powinny być traktowane równo. Jednocześnie zasada ta zakłada odmienne traktowanie kościołów i związków wyznaniowych, które nie posiadają wspólnej cechy istotnej z punktu widzenia danej regulacji.”⁷⁹ Pogląd ten został powtórzony również w orzeczeniu z 2 grudnia 2009 r. oraz w orzeczeniu z 8 czerwca 2011 r. Ponadto zwrócono uwagę, że niedopuszczalna jest dyskryminacja, ale również uprzywilejowanie związków wyznaniowych w sytuacji gdy posiadają określone przez prawo wymogi. Dopuszczalne są jednak pewne różnicowania statusu poszczególnych wyznań. Jako przykład Trybunał Konstytucyjny wskazał art. 25 ust. 4 Konstytucji, podkreślając, że zasada równouprawnienia związków wyznaniowych nie może być rozumiana jako ekspektatywa uzyskania równości faktycznej⁸⁰. Trybu-

⁷⁸ Systemy prawne innych również państw dopuszczają takie uzasadnione różnicowania. Orzecznictwo austriackiego Sądu Konstytucyjnego stoi na stanowisku, że różnicowanie związków wyznaniowych wobec prawa wymaga merytorycznego uzasadnienia, którego podstawą mogą być szczególne cechy danego kościoła czy związku wyznaniowego. Szwajcarskie orzecznictwo mówi o „poważnych względach merytorycznych”, do których zalicza liczebne i historyczne znaczenie danego wyznania oraz zadania społeczne i charytatywne realizowane przez te podmioty. Z kolei orzecznictwo niemieckie posługuje się kryterium szczególnej skuteczności danego związku wyznaniowego o niezwykle ważnej pozycji w społeczeństwie i wynikającej z tego gwarancji trwałości. Leszek Garlicki, „Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym – status wspólnot religijnych,” *Biuletyn Trybunału Konstytucyjnego (numer specjalny)* (1999): 40; Krzysztof Orzeszyna, *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007), 192. Por. Borecki, „Zasada równouprawnienia,” 134-138.

⁷⁹ Sobczyk, *Konstytucyjna zasada konsensualnego*, 127; Kryszewski, „Wolność sumienia i wyznania,” 131-132.

⁸⁰ Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 2 grudnia 2009 r. zauważa, że interpretując status prawny Kościoła Katolickiego zgodnie z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych należy stwierdzić, że przepis art. 25 ust. 4 Konstytucji stanowi *lex specialis* wobec pozostałych przepisów art. 25 Konstytucji w tym również wobec art. 25 ust. 1 tego aktu.

nał Konstytucyjny w orzeczeniu z 8 czerwca 2011 r. zauważył, że pomiędzy związkami wyznaniowymi mogą występować pewne odmienności powodowane różnicowaniem faktycznej liczby wyznawców oraz ugruntowaniem poszczególnych związków wyznaniowych w historycznych dziejach państwa. Jako relewantne kryteria uzasadniające taką dyferencję w doktrynie wskazuje się tradycję, wkład w dziedzictwo narodowe kraju, charakter i misję wyrażającą się w dążeniu do urzeczywistnienia praw i wolności człowieka oraz przynależność większości obywateli do związku wyznaniowego⁸¹.

Norma zawarta w art. 25 ust. 1 Konstytucji, nakłada na wszystkie organy władzy publicznej nakaz równego traktowania wszystkich związków wyznaniowych bez względu na formę regulacji ich sytuacji prawnej. Nakaz ten w równym stopniu odnosi się do organów władzy ustawodawczej, sądowniczej i administracyjnej⁸². Jest swoistym zobowiązaniem ze strony państwa do jednakowego traktowania związków wyznaniowych na gruncie prawa i nie może być postrzegana jako dążenie do faktycznie bezwzględnej identyczności tych podmiotów, co stałoby się naruszeniem omawianej zasady równouprawnienia. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 8 czerwca 2011 r. podkreślił, że organy władzy publicznej tworząc rozwiązania prawne zgodne z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych zwracają szczególną uwagę na właściwości i cechy poszczególnych związków wyznaniowych. Oznacza to, że tam gdzie istnieją różnice pomiędzy tymi podmiotami, podmioty te należy potraktować odmiennie. Dlatego też możliwe jest różnicowanie pozycji prawnej jednych podmiotów w stosunku do drugich w zakresie przysługujących im praw. Określane jest to jako tzw. dyskryminacja pozytywna polegająca na swoistym

Przepis art. 25 ust. 4 Konstytucji odsyła także do umowy międzynarodowej określającej status prawny Kościoła Katolickiego (Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318). Trybunał Konstytucyjny uznał przez to, że przepisy ratyfikowanego Konkordatu zostały na mocy art. 25 ust. 4 inkorporowane faktycznie do przepisów konstytucyjnych.

⁸¹ Dudek, „Równouprawnienie Kościołów i związków,” 204-205.

⁸² Michał Pietrzak, „Nierzymkokatolickie Kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2000),” w: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska (Warszawa: ASPRA-JR, 2004), 400-401.

wyrównawczym uprzywilejowaniu. Takie różnicowanie podmiotów powinno mieć miejsce wówczas, jeśli jest to konieczne do uzyskania równości materialnej danych podmiotów. Dane działanie powinno mieć na celu zagwarantowanie faktycznie takich samych warunków do korzystania z przyznanych im praw. Te preferencyjne zabiegi powinny mieć na celu zniwelowanie istniejących nierówności, co wydaje się, że może doprowadzić do różnicowania podmiotów, których nie można określić jako równe czy nawet podobne. Związki wyznaniowe są natomiast organizacjami o charakterze religijnym, mającymi na celu zaspokajanie potrzeb religijnych osób do nich przynależnych. Trzeba jednak zaznaczyć, że podmioty te charakteryzują się wieloma odrębnościami, z racji których ustawodawca uprawniony jest do różnicowania sytuacji prawnej podmiotów faktycznie nierównych w celu zabezpieczenia ich pozycji prawnej⁸³.

⁸³ Jarosław Szymanek, „Prawo wyznaniowe w praktyce III RP (zagadnienia wybrane),” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1 (2006): 97-100. Zob. też: Tenże, „Państwo – Kościół w III RP. Między systemem rozdziału łagodnego a systemem państwa parawyznaniowego,” *Prawo i Religia* 1 (2007): 13-18; Tenże, „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych,” *Studia Prawnicze* 1-2 (2009): 167. Należy zauważyć, że na poziomie przepisów konstytucyjnych innych państw dopuszcza się różnicowanie pozycji prawnej poszczególnych kościołów. Za podstawę tego różnicowania uznaje się przykładowo w Rosji szczególnie wkład danego wyznania w historię kraju, jego kulturę z jednoczesnym zagwarantowaniem poszanowania innych wyznań, jak to rozwiązano, czy w Portugalii, gdzie zgodnie z konkordatem państwo ma za zadanie uznać zasady doktryny i moralności chrześcijańskiej tradycyjnej dla kraju. Są też takie kraje, gdzie jeden związek wyznaniowy uzyskuje pozycję kościoła krajowego (Kościół Katolicki na Malcie, Kościół Prawosławny w Macedonii, czy Kościół Ewangelicko Luterski w Islandii). Inne konstytucje natomiast mimo braku wskazania konkretnego wyznania formułują kategorię religii czy wyznań uznanych, przykładu dostarcza tu Belgia. Orzeszyna, *Podstawy relacji*, 125-131, 333-334. Należy też wspomnieć tu również o państwach skandynawskich, których ustawy zasadnicze określają szczególną pozycję jednego związku wyznaniowego jako oficjalnego, czy też państwowego. Zob. Przemysław Florianowicz-Błachut, „Luterski model otwartego państwa (quasi) wyznaniowego w Europie – od powiązania do przyjaznego rozdziału – kasus państw skandynawskich,” w: *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, i Lena Kondratiewa-Bryzik (Warszawa: Wolter Kluwer business, 2012), 85-119. Takie unormowania stwarzają swoiste uprzywilejowanie wyznań większościowych w danym państwie. Podłożem tego obok wielu innych czynników niewątpliwie jest struktura wyznaniowa społeczeństwa. Takie różnicowanie wyznań wielokrotnie było rozpatrywane przez Sądy Konstytucyjne wielu państw. Powszechnie uznaje się, że zasada równości nie powinna być rozumiana bezwzględnie,

PODSUMOWANIE

Po dokonaniu analizy orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego podejmującego rozważania na temat zasady równouprawnienia związków wyznaniowych należy podkreślić jego wieloaspektowość i skomplikowany charakter. Przeprowadzone rozważania pozwalają sformułować wniosek, że zasada równouprawnienia związków wyznaniowych unormowana w art. 25 ust. 1 Konstytucji RP pozostaje w zgodzie z generalnymi zasadami polskiego systemu prawa. Podkreśla to wskazywane wielokrotnie przez Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie stwierdzenie, że nakaz równouprawnienia związków wyznaniowych jest przykładem jednej z wielu konkretyzacji generalnej zasady równości unormowanej w art. 32 Konstytucji. Dlatego zasadę równouprawnienia związków wyznaniowych należy interpretować podobnie jak zasadę równości. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreślono również, że podstawą aksjologiczną omawianej zasady jest równa godność każdego człowieka, co z kolei jest konsekwencją przysługującego każdemu prawa do wolności sumienia i religii.

Zasada równouprawnienia bardzo daleko wpływa na kształt relacji pomiędzy państwem a związkami wyznaniowymi. Umieszczenie tej zasady w systemie prawnym wpływa na charakter państwa, które może być w tym przypadku jedynie państwem świeckim. Norma ta zakazuje nieuzasadnionego różnicowania statusu prawnego związków wyznaniowych. Należy podkreślić, jak to wiele razy zostało określone w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, że zasada równouprawnienia nie oznacza jednak nakazu bezwzględnie jednakowego traktowania wszystkich związków wyznaniowych. Właściwa interpretacja zasady równouprawnienia tych podmiotów zezwala, a w pewnych

a w sposób relatywny, co uzasadnia zakaz schematycznego traktowania wszystkich wspólnot religijnych. Takie działanie właśnie mogłoby doprowadzić do nierównego traktowania związków wyznaniowych. Dlatego ustawodawca może tworzyć przepisy determinujące różnicowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych pod warunkiem, że jest ono uzasadnione. Takie uzasadnienie odmienności w traktowaniu związków wyznaniowych może wynikać z cech szczególnych tych podmiotów jednak nie może to doprowadzić do reglamentowania wolności funkcjonowania związków wyznaniowych. Garlicki, „Wolność sumienia,” 39-41.

sytuacjach nakazuje różnicowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych. Jest to gwarancja poszanowania różnorodności, którą charakteryzują się związki wyznaniowe.

Należy podkreślić, że dokonane przez Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie odniesienia do zasady równouprawnienia związków wyznaniowych wskazują na jednolitą linię orzeczniczą w zakresie interpretacji omawianej zasady.

BIBLIOGRAFIA

- Bała, Paweł. *Pod wezwaniem Boga czy Narodu? Religia a ustrój – studium przypadku polskich konstytucji*. Warszawa: Wydawnictwo von borowiecky, 2010.
- Borecki, Paweł, i Michał Pietrzak. „Glosa do orzeczenia z 2 IV 2003, K 13/02.” *Państwo i Prawo* 8 (2002): 119-124.
- Borecki, Paweł, i Michał Pietrzak. „Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r., (sygn. Akt K 13/02).” *Przegląd Sejmowy* 5 (2003): 96-113.
- Borecki, Paweł. „Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 10 (2007): 115-160.
- Bożyk, Stanisław. „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych.” W: *Zasada równości w prawie. Konferencja naukowa. Rzeszów, 16 października 2003 r.*, red. Halina Zięba-Załużka, i Maciej Kijowski, 93-100. Rzeszów: Wydaw. POBITNO, 2004.
- Brzozowski, Wojciech. „Glosa do wyroku z 14 XII 2009, K 55/07.” *Państwo i Prawo* 5 (2010): 126-131.
- Brzozowski, Wojciech. „Konstytucyjne ramy stosunków państwo-kościół w Hiszpanii na przestrzeni XX wieku.” W: *Francuska Ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale kościołów i państwa z perspektywy stu lat*, red. Michał Pietrzak, 149-159. Warszawa: Liber, 2007.
- Chmaj, Marek. „Równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji.” W: *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce. Zasady ogólne*, red. Marek Chmaj, Leszek Leszczyński, Wiesław Skrzydło, Jacek Z. Sobczak, i Andrzej Wróbel, 115-146. Kraków: Zakamycze, 2002.
- Complak, Krystian. *Normy pierwszego rozdziału Konstytucji RP. Prawo*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007.

- Czohara, Andrzej. „Prawne aspekty stosunku państwa do tzw. sekt.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 1 (2009): 75-88.
- Doktór-Bindas, Kamila. „Zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych.” W: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej (I Fondamenti della regolazione delle relazioni Stato-Chiesa nella Repubblica di Polonia e nella Repubblica Italiana)*, red. Przemysław Czarnek, Dariusz Dudek, i Piotr Stanisław, 181-190. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.
- Dudek, Dariusz. *Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł*. Lublin: Lubelskie Wydawnictwa Prawnicze, 2002.
- Dudek, Dariusz. „Równouprawnienie Kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego.” W: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 styczeń 2003)*, red. Artur Mezglewski, 199-225. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.
- Falski, Jacek. „Ewolucja wykładni zasady równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.” *Państwo i Prawo* 1 (2000): 49-70.
- Falski, Jacek. „Konstytucyjna zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Przegląd, analiza, ewolucja.” W: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska, 95-112. Warszawa: ASPRA-JR, 2004.
- Florianowicz-Błachut, Przemysław. „Luterański model otwartego państwa (quasi) wyznaniowego w Europie – od powiązania do przyjaznego rozdziału – kazus państw skandynawskich.” W: *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, i Lena Kondratiewa-Bryzik, 85-119. Warszawa: Wolter Kluwer business, 2012.
- Garlicki, Leszek. „Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym – status wspólnot religijnych.” *Biuletyn Trybunału Konstytucyjnego (numer specjalny)* (1999): 30-47.
- Góralski, Wojciech. *Wstęp do prawa wyznaniowego*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2003.
- Krukowski, Józef. *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*. Lublin: Verba, 1999.
- Krukowski, Józef. „Konstytucyjny model stosunków między państwem a Kościołem w III Rzeczypospolitej.” W: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 styczeń 2003)*, red. Artur Mezglewski, 79-101. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.

- Krukowski, Józef. *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000.
- Krukowski, Józef, i Krzysztof Warchałowski. *Polskie prawo wyznaniowe*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2000.
- Kryszeń, Grzegorz. „Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 5 (2013): 117-134.
- Leszczyński, Paweł A. „Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych w świetle relacji między art. 25 ust. 1 a art. 25 ust. 5 Konstytucji RP.” W: *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27-29 maja 2010 r.)*, red. Andrzej Bałaban, i Przemysław Mijał, 389-409. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011.
- Matwiejuk, Jarosław. „Konkordat z 1993 roku a pozycja prawna kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich.” W: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. Artur Mezglewski, 227-253. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.
- Mączyński, Andrzej. „Wolność sumienia i religii w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Polski raport na XI Konferencję Europejskich Sądów Konstytucyjnych.” *Biuletyn Trybunału Konstytucyjnego* 1 (1999): 47-57.
- Mezglewski, Artur. „Działalność własna kościołów i innych związków wyznaniowych.” W: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, 189-215. Warszawa 2011.
- Misztal, Henryk. „Ustawy majowe – o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce – z perspektywy 20 lat.” W: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej (I Fondamenti della regolazione delle relazioni Stato-Chiesa nella Repubblica di Polonia e nella Repubblica Italiana)*, red. Przemysław Czarnek, Dariusz Dudek, i Piotr Stanisław, 85-107. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.
- Misztal, Henryk. „Wolność religijna.” W: *Prawo wyznaniowe*, red. Henryk Misztal, 204-249. Lublin-Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2000.
- Misztal, Henryk. „Wprowadzenie do prawa wyznaniowego.” W: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, 1-6. Warszawa: C.H.Beck, 2011.
- Olszówka, Marcin. „Interferencja zasad prawa wyznaniowego instytucjonalnego.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2 (2010): 63-86.

- Oniszczyk, Jerzy. *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w latach 1986-1996. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998.
- Oniszczyk, Jerzy. *Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* Warszawa: Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego 2004.
- Orzeszyna, Krzysztof. *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawnoporównawcze*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007.
- Pawluk, Tadeusz. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I. Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 2002.
- Pietrzak, Michał. „Nierzyskokatolickie Kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2000).” W: *Przeźrenie polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska, 394-414. Warszawa: ASPRA-JR, 2004.
- Pietrzak, Michał. „Stosunki państwo-Kościół w nowej Konstytucji.” *Państwo i Prawo* 11-12 (1997): 173-184.
- Sadurski, Wojciech. „Równość wobec prawa.” *Państwo i Prawo* 8-9 (1978): 51-64.
- Sobański, Remigiusz. „Czy głoszenie nauki Kościoła może dyskryminować?” *Annales Canonici* 6 (2010): 7-21.
- Sobański, Remigiusz. „Kanon 19.” W: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, red. Józef Krukowski, 72-74. Poznań: Pallottinum, 2003.
- Sobczak, Witold. „Finansowanie szkół wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce.” W: *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, i Lena Kondratiewa-Bryzik, 179-195. Warszawa: Wolter Kluwer business, 2012.
- Sobczyk, Paweł. *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2013.
- Sobczyk, Paweł. „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych.” W: *Problemy państwa i prawa*, red. Feliks Prusak, 21-35. Warszawa: Oficyna Wydawnicza WSM SIG, 2004.
- Stanisz, Piotr. „Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół. Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych.”

- W: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, i Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, 74-88. Warszawa: C.H. Beck, 2011.
- Stanisław, Piotr. „Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w Rzeczypospolitej Polskiej – zarys problematyki.” W: *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej (I Fondamenti della regolazione delle relazioni Stato-Chiesa nella Repubblica di Polonia e nella Repubblica Italiana)*, red. Przemysław Czarnek, Dariusz Dudek, i Piotr Stanisław, 15-39. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, 15-39.
- Szymanek, Jarosław. „Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych.” *Studia Prawnicze* 1-2 (2009): 161-176.
- Szymanek, Jarosław. „Państwo – Kościół w III RP. Między systemem rozdziału łagodnego a systemem państwa parawyznaniowego.” *Prawo i Religia* 1 (2007): 13-27;
- Szymanek, Jarosław. „Prawna regulacja wolności religijnej.” *Studia Prawnicze* 2 (2006): 5-30.
- Szymanek, Jarosław. „Prawo wyznaniowe w praktyce III RP (zagadnienia wybrane).” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1 (2006): 93-109.
- Szymanek, Jarosław. „Stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi w świetle postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.” W: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. Beata Górowska, 457-475. Warszawa: ASPRA-JR, 2004.
- Zieliński, Tadeusz J. „Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.” *Prawo i Religia* 1 (2007): 29-53.

THE PRINCIPLE OF EQUAL RIGHTS OF RELIGIOUS COMMUNITIES
IN THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Summary

The principle of equal rights of religious communities is often taken issue in the jurisprudence of the Constitutional Court. It has been dealt with in the article. 25 paragraph 1. 1 of the Constitution of 2 April 1997. It is the hallmark

for democratic secular States. It Guarantees respect for religious diversity and the world view of society. The basis of this principle is human dignity.

The Constitutional Court has confirmed in its case-law that the right premise equal rights of churches and other religious communities should be defined a common feature. Therefore, equal rights of religious communities is equal treatment of operators of a specific feature in the same degree. As a consequence of the existence of this principle in the Polish legal system is to exclude the possibility of State religion, because the nexus one would be in the form of a privileged position – religious association of the Church of the State. At the same time, this principle implies different treatment churches and religious communities, which do not have the common feature important.

The current Constitution of 2 April 1997 introduces its content the principle of equality of religious communities as one of the many constitutional instantiation of the principle of equality. This position highlighted by the Constitutional Court in its judgment of 2 April 2003 (K 13/02), and then also repeated in its judgment of 14 December 2009. Therefore, the principle of equality of religious communities should be interpreted as a general principle of equality with regard to the whole of the *acquis* the jurisprudence of the Constitutional Court regarding the constitutional principle of equality. This indicates a single line of the jurisprudence in the interpretation of this principle.

Tłumaczenie własne autora

Key words: human dignity, the principle of equality, the principle of equal rights of religious communities, the jurisprudence of the Constitutional Court, the common feature important, religious denomination, equality, The Polish Constitution of 1997.

Słowa kluczowe: godność człowieka, zasada równości, zasada równouprawnienia związków wyznaniowych, orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, wspólna cecha istotna, związki wyznaniowe, równe traktowanie, Konstytucja RP z 1997 r.